

פרשנות || תמרור אזהרה בוער בירושלים: צריך להישיר מבט לעידן של "מגה שריפות"

האש בהרי ירושלים היתה יוצאת דופן, וכדי להתמודד עם שריפות בעידן האקלימי החדש, ישראל תצטרך לשנות דפוסי חשיבה ופעולה

ניר חסון 16.08.2021 11:51

הרי ירושלים מורגלים בשריפות חורש, חלקן שריפות עזות, אך השריפה אתמול (ראשון) היתה יוצאת דופן. שריפות עוצמתיות מתרחשות לרוב כאשר מזג האוויר יבש במיוחד, ומלווה ברוחות חזקות. אתמול היה אמנם חם, אך מזג האוויר לא היה חריג. לא הורגש יובש יוצא דופן, וגם עוצמת הרוחות לא היתה חריגה. למרות זאת, האש התנהגה באופן יוצא מגדר הרגיל. "להבות באורך 50 מטר, עננים אדומים, זה נראה כמו סוף העולם", תיאר את הדברים גורם שהיה מעורב במאמצי הכיבוי, ומכיר את האזור היטב, מזה עשרות שנים. "ברמת רזיאל ראית חיגת אש, כאשר האש יוצרת בעצמה את הרוח, אלו דברים שלא ראינו בעבר", הוא מוסיף.

רמזים להתנהגות החריגה של האש ניתן למצוא במקומות אחרים בעולם. במדינות שונות, בהן ארה"ב, קנדה ואוסטרליה, מקובל להשתמש במדד FFDI (Forest Fire Danger Index) להערכת מידת הסיכון של שריפות. המדד משקלל נתונים מטאורולוגיים עם נתונים לגבי מצב הצמחייה בשטח - כמות הצמחייה (ביומסה) ומידת היובש שלה. הסכנה עולה ככל שכמות החומר הצומח גדולה יותר והוא יבש יותר.

לאחרונה החלו שירותי הכבאות, בשיתוף עם השירות המטראולוגי, לערוך אינדקס שריפות שמשקלל גם את מצב הצומח. האינדקס שהוכן אתמול על ידי השירות המטראולוגי אכן הצביע על רמת סכנה גבוהה מאוד וקיצונית באזור הרי ירושלים, שנבעה בין היתר מהיובש הקיצוני אליו הגיעה הצמחייה באזור.

דווקא ההגנה היעילה על הטבע גרמה להצטברות ביומסה בכמויות גדולות מאוד בעשרות השנים האחרונות. בשלוש השנים האחרונות, ישראל נהנתה משני חורפים גשומים (2018 עד 2019 ו-2019 עד 2020), שגרמו להצטברות צמחייה רבה ביערות. אבל אחריהם הגיע חורף שחון יחסית ואז אביב וקיץ יבשים וחמים מאוד. גלי החום הארוכים והקשים של האביב והקיץ הביאו את הצמחייה לרמות יובש קיצוניות שהפכו אותה לחבית חומר נפץ.

לדברי מומחים, אחת הבעיות הקשות בהקשר הזה נוגעת לטמפרטורות הגבוהות בשעות הלילה. באקלים קיצי רגיל בהרי ירושלים הטמפרטורות צונחות בחדות עם רדת החשיכה, והקרירות מעלה את אחוזי הלחות ומאפשרת לצמחים להתאושש מעט מהחום של היום. אך גלי החום של התקופה האחרונה התאפיינו בלילות חמים ויבשים, שהפכו את הצמחייה למסוכנת עוד יותר במקרה של שריפה. "ההרגשה שלי היא ששריפות לא גדולות של פעם מתפתחות לשריפות ענק, גם בימים שלא מוגדרים כימי סיכון", אומר הגורם המקצועי ששוחח עם "הארץ".

"אנחנו נמצאים כל הזמן במצב של הצטברות ביומסה מצד אחד והתייבשות מצד שני. בגלל שכל כך חם, הצמחים נאלצים לאדות מים כדי לקרר את עצמם והחומר הצמחי נהיה מאוד יבש ומאוד דליק",

מסביר ד"ר יגיל אוסם, חוקר במכון וולקני למחקר חקלאי. "ואז, עם קצת עזרה של רוח ושיפועים טופוגרפיים, האש הופכת עוצמתית מאוד", הוא מוסיף.

אין מה לעשות נגד משבר האקלים? תחשבו שוב

כדי להתמודד עם השריפות בעידן האקלימי החדש, ישראל - כמו עשרות מדינות ברחבי העולם - תצטרך לשנות דפוסי חשיבה ופעולה. מאז השריפה בכרמל השתפרו היכולת המקצועית והמשאבים שעומדים לרשות כוחות הכיבוי. אבל בעידן הנוכחי גם זה לא מספיק. ראשית, משום שרוב ההכשרה של כבאי ישראל היא בכיבוי עירוני, אך בעשורים הקרובים הם יאלצו לעסוק בעיקר בכיבוי אש בשטחים פתוחים. בנוסף לכך, התנאים מראים כי יהיה צורך בהקמת טייסת כיבוי גדולה יותר מזו הפועלת כיום. אך חשוב מכל הוא הצורך הדחוף בשינוי אופן הניהול של שטחים פתוחים. למרבה הצער, הדבר יחייב כריתה מסיבית של עצים, בעיקר מסביב ליישובים.

הדרך הטובה ביותר להגן על יישובים מפני שריפות חורש היא ליצור סביבם אזורי חיץ - שמשמעותם דילול משמעותי של הצמחיה ברצועה של עשרות מטרים. מטרת אזורי החיץ כפולה - למנוע מהאש מלהגיע לבתים, וגם לאפשר לכבאים לעמוד בין האש לבין היישוב ולהגן עליו. שבילי חיץ יעילים נסללו, למשל, מסביב למוזיאון יד ושם בהר הרצל. בחוק הכבאות החדש, שחוקק ב-2012 בעקבות אסון הכרמל, נקבע שיותקנו תקנות שיחייבו הקמת אזורי חיץ סביב יישובים באזורים מיוערים - אך אלה לא תוקנו מעולם ורוב היישובים בארץ אינם מוגנים. הסיבה לכך היא תקציבית - עלות הקמתם של קווי החיץ מוערכת בכמה מאות מיליוני שקלים, ועשרות מיליונים נוספים נדרשים לצורך התחזוקה השנתית שלהם.

לצד יצירתם של אזורי חיץ, ישראל תידרש גם לנהל בצורה טובה יותר את השטחים הפתוחים עצמם. כך למשל, יש לעודד רעייה ביערות כדי לדלל את הצמחיה, ולבנות קווי חיץ אסטרטגיים שמיועדים לתחם את האש בין חלקים שונים של היער. "הנקודה היא לשבור רצפים באמצעות קווי חיץ שיוקמו ויתוחזקו למופת", אומר ד"ר אוסם. "כדי ליצור מצב שהאש לא רצה מאגן לאגן, נדרשת גם השקעה ביכולת כיבוי אבל קודם כל טיפול בצמחיה".

פוליטיקאים מהימין ולצד גם עיתונאים מסוימים אוהבים לעסוק בסיבה לפרוץ השריפה ולזרוק האשמות עמומות יותר או פחות בדבר הצתה מכוונת על רקע לאומני. הנה לכם אויב פשוט ומוכר שלא צריך לשקלל בשבילו מדדים של לחות ומצב הצמחיה. זהו המשך ישיר להאשמות המופרכות שהפריחו לאוויר הפוליטיקאים במהלך גל השריפות של 2016. "אינתיפאדת ההצתות", כינו אותו.

העיתונאים והפוליטיקאים אוהבים להיתלות באמירה הקבועה של קציני הכבאות על כך ש"הגורם לשריפה הוא אנושי". זוהי אמירה ברורה מאליה, משום שבישראל אין התלקחויות ספונטניות שנגרמות כתוצאה מברקים או מפעילות וולקנית. השריפות הן תמיד מעשה ידי אדם, אך אינן בהכרח פרי של הצתה מכוונת. הניסיון מלמד כי בתנאי אקלים מסוימים, אין צורך להצית שריפה כדי לגרום להתלקחותה. בכל יום מושלכים ברחבי הארץ, בהערכה זהירה, כ-11 מיליון בדלי סיגריות מחוץ לפחי אשפה. גורמים נוספים לשריפות הם רתכים לא זהירים, מדורות שלא כובו, ירי של צה"ל בשטחי אימונים, כלי רכב לא תקינים ועוד. בכל יום פורצות עשרות שריפות קטנות שמסתיימות ברמיסת הרמצים על ידי אדם מזדמן או בכיבוי מהיר על ידי כבאית. אבל בתנאים הנכונים, כל שריפה כזו סומנת בחובה פוטנציאל להתלקחות של אלפי דונמים.

מבט חטוף על מפת השריפות העולמית מראה ששריפות פרצו בשבוע האחרון בכל מקום באגן הים התיכון - טורקיה, יוון, איטליה, ספרד, קפריסין, לבנון ואלג'יריה הן רק חלק מהמדינות באזורנו שנאלצו

להתמודד עם שריפות ענק. כמו בישראל, גם במקומות אחרים יש מי שחיפשו אשמים מידיים ומוכרים יותר מאשר משבר האקלים. בטורקיה האשימו את הכורדים, באלג'יר את המיעוט הברברי.

"אנחנו נכנסים לעידן של מגה שריפות, שאין כמעט אף כוח כיבוי בעולם שיכול לעצור אותן. לכן חייבים כל כוחות החירום לשלב כוחות. אבל חייבים לשתף גם את האזרחים בהגנה על הבתים שלהם. לצערנו יש לאנשים זיכרון קצר ואני מקווה שהאירוע הזה ידליק נורה אדומה", ד"ר שי לוי, ראש מדור תורת לחימה במערך הכבאות והצלה.

האמת המרה היא שאנחנו נמצאים בפתחו של עידן חדש ועצוב. עידן שבו דברים רבים עומדים להשתנות – הטמפרטורות, שכיחותם של שיטפונות, מצאי הפירות בשוק, מחירי הסחורות, האפשרות לבלות מחוץ לבית וגם הנוף של השטחים הפתוחים שסביבנו. הגיע הזמן להישיר מבט.